

پیش‌ها و پانچ‌ها

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصوبه‌ها شیخ خیرالدین حفظه الله تعالی

موضوع:

اخلاق؛ مکارم اخلاق؛ ذکر، دعا، توکل و توسل

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش

نویسنده: رضا فارسیابی

تاریخ: ۱۴۰۱/۷/۹

علامه منصور هاشمی خراسانی چه دعا یا ذکر را برای گشایش کار و افزایش روزی توصیه می‌کند؟

پاسخ

تاریخ: ۱۴۰۱/۷/۲۷

بنا بر نظر علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی، چهار چیز سبب گشایش کار و افزایش روزی می‌شود:

۱. «تقوا» که در شناخت حق، عمل به واجبات و پرهیز از گناهان تجلی می‌یابد؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾^۱؛ «و هر کس تقوای خداوند پیش گیرد، برای او گشایشی قرار می‌دهد و او را از جایی که گمان ندارد، روزی می‌رساند» و فرموده است: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾^۲؛ «و هر کس تقوای خداوند پیش گیرد برای او در کارش آسانی قرار می‌دهد»؛ همچنانکه رویگردانی از حق و غفلت از یاد خداوند، موجب بسته شدن کار و تنگ شدن روزی می‌شود؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: ﴿ذُرِّي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا وَبَيْنَ شُهُودًا وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾^۳ «کَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا»^۴؛ «من را واگذار با کسی که تنها آفریدم و برای او مال بسیاری قرار دادم و پسرانی که حاضر هستند و برای او امکانات فراوانی فراهم کردم، سپس طمع دارد که بیفزایم. هرگز؛ چراکه او با آیات ما دشمنی دارد» و فرموده است: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾^۵؛ «و هر کس که از یاد من روی گرداند، بی‌گمان برایش معیشت تنگی خواهد بود».

۱. الطلاق / ۲-۳

۲. الطلاق / ۴

۳. المذثر / ۱۱-۱۶

۴. طه / ۱۲۴

۲. «استغفار» همراه با «توبه» که به معنای طلب آمرزش از خداوند ضمن ترک گناهان و پشیمانی از آن‌ها و تلاش برای جبران‌شان تا حد امکان است؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ﴾**^۱؛ «و ای قوم! از پروردگارتان آمرزش بخواهید و سپس به سویش توبه کنید تا آسمان را پی در پی بر شما بفرستد و قوتی بر قوت‌تان بیفزاید» و فرموده است: **﴿وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ﴾**^۲؛ «و از پروردگارتان آمرزش بخواهید و سپس به سویش توبه کنید تا شما را از بهره‌ای نیکو تا زمانی معین بهره‌مند سازد و به هر مستحق افزایشی افزایشش را بدهد» و فرموده است: **﴿اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿۱﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿۲﴾ وَيُمِدِّدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا﴾**^۳؛ «از پروردگارتان آمرزش بخواهید؛ چراکه او بسیار آمرزنده است، تا آسمان را پی در پی برایتان بفرستد و شما را اموال و فرزندان بیفزاید و برایتان بوستان‌هایی قرار دهد و برایتان رودهایی قرار دهد».

۳. «شکر» به معنای دانستنِ قدر نعمت‌های خداوند و استفاده از آن‌ها به شیوه‌ی صحیح و در مسیر حق و سپاس گفتن خداوند؛ با توجه به سخن او که فرموده است: **﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾**^۴؛ «و چون پروردگارت اعلام کرد که اگر شکر بگزارید برایتان می‌افزایم» و فرموده است: **﴿نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ﴾**^۵؛ «نعمتی از نزدمان، این گونه کسی که شکر گزارد را پاداش می‌دهیم»؛ همچنانکه ناسپاسی، موجب از دست رفتن نعمت‌ها و فرصت‌ها می‌شود؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾**^۶؛ «و خداوند سرزمینی را مثال زد که دارای امنیّت و آرامش بود و روزی‌اش به خوشی از هر جا به آن می‌رسید، پس نعمت‌های خداوند را ناسپاسی کرد، پس خداوند جامه‌ی گرسنگی و ترس را بر آن پوشاند به سبب کاری که انجام می‌دادند».

۴. «دعا» به معنای خواندنِ خداوند و خواستن از او؛ با توجه به سخن او که فرموده است: **﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾**^۷؛ «من را بخوانید تا اجابتتان کنم» و فرموده است: **﴿وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ﴾**^۸؛ «و از خداوند از فضلش بخواهید» و شروط و اوصاف آن به شرح زیر است:

۱. هود / ۵۲
۲. هود / ۳
۳. نوح / ۱۰-۱۲
۴. ابراهیم / ۷
۵. القمر / ۳۵
۶. النحل / ۱۱۲
۷. غافر / ۶۰
۸. النساء / ۳۲

أ. «اخلاص» در دعا؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾**^۱؛ «پس خداوند را با خالص کردن دین برایش بخوانید» و آن به معنای خواندن او با اعتقاد قلبی به این است که حصول خیر یا دفع شر تنها در اختیار اوست و بدون خواست او واقع نمی شود و از غیر او کاری ساخته نیست. بنابراین، کسی که با زبان خداوند را می خواند، ولی در دل به غیر او امید بسته است، شایستگی اجابت را ندارد و از او ناشایسته تر کسی است که به جای خداوند، برخی بندگان شایسته‌ی او که در دنیا نیستند را می خواند؛ مانند کسی که پیامبر یا علی یا حسین را می خواند و از آنان حاجت می خواهد یا کمک می طلبد؛ چنانکه گویی آنان از خداوند شنواتر یا تواناتر یا مهربان تر هستند، در حالی که خداوند از خواندن غیر خود مطلقاً نهی کرده و فرموده است: **﴿فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾**^۲؛ «به همراه خداوند احدی را نخوانید» و فرموده است: **﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ﴾**^۳؛ «بگو کسانی جز خداوند که می پندارید (نقش یا توانی دارند) را بخوانید، آنان به اندازه‌ی ذره‌ای در آسمان‌ها یا زمین را مالک نیستند و در آن دو هیچ مشارکتی ندارند و هیچ یک با او همکار نیستند» و فرموده است: **﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفِ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا﴾**^۴؛ «بگو کسانی جز او که می پندارید (نقش یا توانی دارند) را بخوانید، پس نمی توانند هیچ زبانی را از شما برطرف کنند یا برایتان تغییری دهند».

ب. «خوف و طمع» در دعا؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾**^۵؛ «و او را با خوف و طمع بخوانید» و آن به معنای خواندن او با ترس از خشم و بی اعتنائی او و امید به رحمت و اجابت اوست. بنابراین، کسی که با زبان خداوند را می خواند، ولی دلش از ترس او یا امید به او خالی است، شایستگی اجابت را ندارد.

ت. «تضرع و پنهان کاری» در دعا؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾**^۶؛ «پروردگارتان را با تضرع و در نهان بخوانید» و فرموده است: **﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾**^۷؛ «و پروردگارت را در دلت با تضرع و ترس و بدون بالا بردن صدا در صبح

۱. غافر / ۱۴

۲. الجن / ۱۸

۳. سبأ / ۲۲

۴. الإسراء / ۵۶

۵. الأعراف / ۵۶

۶. الأعراف / ۵۵

۷. الأعراف / ۲۰۵

و شام یاد کن و از غافلان نباش». بنابراین، کسی که با زبان خداوند را می خواند، ولی حضور قلب ندارد، یا فروتنی و زاری نمی کند، یا دعایش را از دیگران پنهان نمی دارد، شایسته ای اجابت نیست.

ث. خواندن خداوند «با نام های نیکویش»؛ با توجه به سخن او که فرموده است: **«وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»**^۱؛ «و نام های نیکو برای خداوند است، پس او را با آن ها بخوانید». بنابراین، کسی که خداوند را می خواند، ولی او را با نام های نیکو یاد نمی کند و نمی ستاید، شایستگی اجابت را ندارد. به همین دلیل، از اهل بیت روایت شده است: **«إِنَّ الْمَدْحَةَ قَبْلَ الْمَسْأَلَةِ»**^۲؛ «ستایش (خداوند) پیش از مسألت است» و روایت شده است: **«إِذَا طَلَبَ أَحَدُكُمْ الْحَاجَةَ، فَلْيُثْنِ عَلَى رَبِّهِ، وَلْيَمْدَحْهُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا طَلَبَ الْحَاجَةَ مِنَ السُّلْطَانِ هَيَأَلُهُ مِنَ الْكَلَامِ أَحْسَنَ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ، فَإِذَا طَلَبْتُمُ الْحَاجَةَ، فَمَجِّدُوا اللَّهَ الْعَزِيزَ الْجَبَّارَ، وَأَمْدَحُوهُ وَأَثْنُوا عَلَيْهِ»**^۳؛ «هرگاه یکی از شما حاجتی طلب می کند، باید نخست پروردگارش را ثنا گوید و ستایش کند؛ چنانکه هر کس از پادشاه حاجتی طلب می کند، بهترین سخنی که در توان دارد را برای او آماده می کند، پس چون حاجتی طلب می کنید، نخست خداوند عزیز جبار را تمجید کنید و ثنا گوید و بستاید».

ج. صلوات بر پیامبر و خاندانش در دعا، خصوصاً پیش از طلب حاجت؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **«إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»**^۴؛ «هرآینه خداوند و فرشتگانش بر پیامبر صلوات می فرستند، ای کسانی که ایمان آوردید! بر او صلوات فرستید و سلام دهید» و حدیث رسیده از اهل بیت که در آن آمده است: **«إِنَّ الثَّنَاءَ عَلَى اللَّهِ وَالصَّلَاةَ عَلَى رَسُولِهِ قَبْلَ الْمَسْأَلَةِ»**^۵؛ «ستایش خداوند و صلوات بر پیامبرش، پیش از مسألت است» و حدیث دیگر که در آن آمده است: **«إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْعُو، فَمَجِّدِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَاحْمَدْهُ، وَسَبِّحْهُ، وَهَلِّلْهُ، وَأَثْنِ عَلَيْهِ، وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ، ثُمَّ سَلْ تُعْطَ»**^۶؛ «هرگاه خواستی دعا کنی، نخست خداوند بلندمرتبه را تمجید و ستایش کن و منزه و یگانه شمار و ثنا بگو و بر پیامبر و خاندانش صلوات فرست، سپس بخواه تا به تو داده شود»

۱. الأعراف / ۱۸۰

۲. قرب الإسناد للحميري، ص ۱۴۲؛ الکافي للكليني، ج ۲، ص ۴۸۴؛ مکارم الأخلاق للطبرسي، ص ۲۷۳؛ فلاح السائل لابن طاوس، ص ۳۵

۳. الکافي للكليني، ج ۲، ص ۴۸۵؛ مکارم الأخلاق للطبرسي، ص ۲۷۳؛ فلاح السائل لابن طاوس، ص ۳۵

۴. الأحزاب / ۵۶

۵. الکافي للكليني، ج ۲، ص ۴۸۶

۶. الکافي للكليني، ج ۲، ص ۴۸۵؛ مکارم الأخلاق للطبرسي، ص ۲۷۳

و حدیث دیگر که در آن آمده است: «لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوبًا حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ»^۱؛ «دعا باز داشته می‌شود تا آن گاه که بر محمد و آل محمد صلوات فرستاده شود»؛ همچنانکه دعا برای امام و خلیفه‌ی زمان مانند دعا برای خود بایسته است؛ چنانکه علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی فرموده است: «مَنْ دَعَا لِنَفْسِهِ وَلَمْ يَدْعُ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ -يَعْنِي الْمَهْدِيِّ- فَقَدْ جَفَا»^۲؛ «هر کس برای خود دعا کند و برای صاحب این امر -یعنی مهدی- دعا نکند، به او جفا کرده است».

از اینجا دانسته می‌شود که برای گشایش کار، افزایش روزی و برآورده شدن حاجت، نیازی به دعای خاصی نیست، بل هر دعایی که از شروط و اوصاف فوق برخوردار باشد، کافی است و می‌تواند مستجاب شود، اگرچه به زبان خود باشد، بل بنا بر نظر علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی، بهترین دعا آن است که به زبان خود باشد؛ چراکه غالباً چنین دعایی با اخلاص و حضور قلب بیشتری همراه است، تا دعایی که از روی کتاب خوانده می‌شود. هر چند ادعیه‌ی موجود در کتب متداول نیز، هرگاه مضمون صحیحی داشته باشند، الگوهای خوبی برای این کار محسوب می‌شوند؛ مانند ادعیه‌ی موجود در «صحیفه‌ی سجادیه» که بهترین کتاب ادعیه است؛ خصوصاً دعای هفتم آن که با عبارت «يَا مَنْ تَحُلُّ بِهِ عَقْدُ الْمَكَارِهِ» آغاز می‌شود و برای گشایش کار مناسب است و مانند ذکر «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ» که روایت شده است رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن را به هنگام سختی و گرفتاری می‌خواند و سپس دعا می‌کرد^۳ و مانند ذکر «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَمَا تَحْتُهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» که اهل بیت آن را «کلماتُ الفرج» می‌نامیدند^۴ و مانند دعای «اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكُنْ لِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةً عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ» که روایت شده است رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن را «دُعَاءُ الْمُضْطَرِّ» و «کلماتُ المَكْرُوبِ» می‌نامید^۵ و مانند دعای «اللَّهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي فِي كُلِّ كَرْبَةٍ، وَأَنْتَ رَجَائِي فِي كُلِّ شِدَّةٍ، وَأَنْتَ لِي فِي كُلِّ أَمْرٍ نَزْلٌ بِي ثِقَةٌ وَعُدَّةٌ،

۱. الکافی للکلینی، ج ۲، ص ۴۹۱؛ الأُمالی للطوسی، ص ۶۶۲

۲. گفتار ۲۰۶، فقره ۵

۳. بنگرید به: مسند أبي داود الطيالسي، ج ۴، ص ۳۷۴؛ مسند أحمد، ج ۳، ص ۴۶۰؛ المنتخب من مسند عبد بن حميد، ص ۲۲۱؛ صحيح البخاري، ج ۸، ص ۷۵؛ صحيح مسلم، ج ۸، ص ۸۵؛ سنن الترمذي، ج ۵، ص ۴۹۵؛ عمل اليوم والليلة للنسائي، ص ۴۱۴.

۴. بنگرید به: مصنف ابن أبي شيبة، ج ۶، ص ۲۰؛ المحاسن للبرقي، ج ۱، ص ۳۴؛ عمل اليوم والليلة للنسائي، ص ۴۰۸؛ نوارد الأصول في أحاديث الرسول للحكيم الترمذي، ج ۲، ص ۲۷۹؛ الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۱۲۲؛ عمدة الكتاب لأبي جعفر النحاس، ص ۳۰۴؛ من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۱۳۱؛ جزء ابن ثرثال، ص ۹۱؛ تهذيب الأحكام للطوسي، ج ۱، ص ۲۸۸.

۵. بنگرید به: مسند أبي داود الطيالسي، ج ۲، ص ۲۰۰؛ مصنف ابن أبي شيبة، ج ۶، ص ۲۰؛ مسند أحمد، ج ۳۴، ص ۷۵؛ الأدب المفرد للبخاري، ص ۲۴۴؛ سنن أبي داود، ج ۴، ص ۳۲۴؛ عمل اليوم والليلة للنسائي، ص ۴۱۳.

كَمْ مِنْ كَرْبٍ يَضْعُفُ عَنْهُ الْفُؤَادُ، وَتَقِلُّ فِيهِ الْجَبِلَةُ، وَيَخْذُلُ عَنْهُ الْقَرِيبُ، وَيَسْمَتُ بِهِ الْعَدُوُّ، وَتَغْنِينِي فِيهِ الْأُمُورُ، أَنْزَلْتُهُ بِكَ، وَشَكْوَتُهُ إِلَيْكَ، رَاغِبًا فِيهِ عَمَّنْ سِوَاكَ، فَفَرَّجْتَهُ وَكَشَفْتَهُ وَكَفَيْتَنِيهِ، فَأَنْتَ وَلِيُّ كُلِّ نِعْمَةٍ، وَصَاحِبُ كُلِّ حَاجَةٍ، وَمُنْتَهَى كُلِّ رَغْبَةٍ، فَلَكَ الْحَمْدُ كَثِيرًا، وَلَكَ الْمَنْ فَاضِلًا» كه دعای حسین بن علی علیهما السلام در روز عاشورا و دعای سایر اهل بیت بوده است^۱.

برای آگاهی بیشتر درباره‌ی احکام، آداب و الگوهای دعا، به گفتارهای ۱۱، ۳۴، ۱۱۹، ۱۹۲ و ۲۰۶ مراجعه کنید.

بایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مخصوص رهبرای خراسانی
مجلس خبرگان رهبری

۱ . بنگرید به: الطبقات الكبرى لابن سعد، ج ۶، ص ۴۳۷؛ تاریخ الطبری، ج ۵، ص ۴۲۳؛ الکافی للکلینی، ج ۲، ص ۵۷۸؛ الدعاء للطبرانی، ص ۳۱۶؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۳، ص ۹۴؛ تاریخ دمشق لابن عساکر، ج ۱۴، ص ۲۱۷.